

Glagoljivi jezik Baba Smiljane

Ili: Zašto danas nemamo roman napisan na Vidakovićevom jeziku?

Kada bi danas bio napisan roman na Vidakovićevom jeziku, glavna junakinja bi sigurno bila Baba Smiljana. Ova veoma učena gospođa je danas potpuno zaboravljena, a odigrala je presudnu ulogu u uspostavljanju pravopisa. Ni dan-danas se ne zna ko je ona, niti se zna na kojoj je strani pripadala, jer su se obe strane uporno ograđivale i pripisivale njenu naklonost svojim protivnicima. Baba Smiljana je potpuno oklevetana od strane svojih savremenika.

Stoga, Baba Smiljana jeste glavni junak naše današnje priče, jer želimo saznati ko je oklevetao učenu gospođu Baba Smiljanu, pa nas zanima i sve ono što ne znamo o učenoj gospođi. Ko je Baba¹ Smiljana? Šta o njoj znamo? Zašto smo joj upamtili samo ime? Nas, prvenstveno, zanima zbog njenog značaja, jer je njen uticaj bio uveliko presudan. U svoje doba, Baba Smiljana je smatrana velikim stručnjakom² na čiju se učenost stalno pozivaju Vuk, Vidaković i Svetić.

Uz to, postoji još jedan junak ove predstave, a to je uvaženi pisac Milovan Vidaković. Danas ćemo se zapitati zašto danas niko ne piše Vidakovićevim jezikom, a dobro znamo kako je njegov jezik pogodan za romane, o tome nam najbolje govori Vidakovićevo delo. Ili nam možda ništa ne govori? Zašto?

Možda to sledi iz toga što je niko više ne govori Vidakovićevim jezikom. No, setićete se kako književni jezik i govorni³ jezik ne pripadaju istoj ravni. Možda je drugi razlog zato što se Vidakovićev jezik danas ne uči. To je verovatno tačno. Pomenimo samo filologe raznih vrsta. Oni zaista uče o Vidakovićevom jeziku (u većoj, ili manjoj meri, posredno, ili direktno), ali čak i oni prilaze tome kao prašnjavoj starudiji. Možda je presudan razlog to što se Vidakovićeva dela danas ne čitaju. To je najstrašnija kazna za jednog pisca, potonuti u zaborav tišine.

Nije oduvek tako bilo. Nekad je Vidaković bio najomiljeniji i najčitaniji pisac. Kako je uopšte došlo do promene? Ponovo na scenu stupa naša uvažena Baba Smiljana. Ona ulazi u život Milovana Vidakovića i potpuno menja njegovu sudbinu. Kako se to dešava? Tako što Vuk menja svetlo kojim je ovaj lik (mislimo na g. Sočinitelja) osvetljen

¹ Arhimandrit Kengelac kaže: „Vsi narodi, i sami jazičnici knjigi svoja po gramatiskijem pravilam spisaša, u nas po pravilam baba Smiljani pišusja“ (PrVuka, strana 54.).

² Svi učesnici rasprave su isto doživljavali Baba Smiljanu.

³ Povodom toga, Vidaković kaže: „Što bih ja uzimao iz usta prostih reči isporčenu, i naopako okrenutu, vmesto pravilnih reči. I Nemac indi da piše, kao što im prosti govore. Koder, vmesto: Kater, ksokt, vmesto: gesaht, itd?“ (Isto, strana 16.).

na pozornici, istovremeno Vuk izgovara svoj tekst dok ga Vidaković čita i to dovodi do zabune kod čitalaca kojima se ne dopada cela ta zbrka. Dva učesnika menjaju uloge. Učeni Vidaković postaje potpuna neznalica (inače, po Vuku, svi koji se ne slažu sa njim su nezalica⁴). Pošto je Vuk mnogo glasniji u odnosu na Vidakovića, slušalac obraća pažnju na jačinu zvuka, a ne na sadržaj⁵. Na taj način Vuk odstranjuje glavno oružje, glagoljivost jezika.

Vidaković pokušava pronaći prednost u učenom Dobrovskom, ali Dobrovski (najviše zbog starosti) nema pogodna pluća za ovakvu zbrku, pa na početku stvarno zaplaši Vuka svojom rikom, ali se brzo umara, pa se izgovarao kako to nije za njega, jednog učenog čoveka. Dobrovski se zbunio i povukao iz zbrke, uporno se izgovarajući na svoje godine.

Sad smo uleteli u središte zbrke. A kako je ta zbrka nastala? Baba Smiljana je šapnula Vuku o Vidakovićevom romanu, pa je Vuk uporno hteo ubediti Vidakovića da bude tako ljubazan i kaže koju lepu reč o njegovoj (ovde mislimo na g. Recenzenta) pismenici. To se Vidakoviću nije dopalo⁶, a ni Vuku se nije dopalo to što se Vidakoviću nije dopalo i njih dvojica su tada započeli raspravu kada su se složili da se ne slažu, pa je Vuk tek tada shvatio kako mu se Vidakovićevi romani uošte ne dopadaju.

Pošto se Vuku romani ne dopadaju, ne smeju se ni čitaocima dopasti. Vuk je pokušao ubediti čitaoce kako je Vidaković neznalica i kako ovaj jezik nije pogodan za romane, a upravo suprotno, na takvom jeziku se stvaraju i romani, i epovi, i rasprave. Vidaković je uporno pokušavao objasniti Vuku kako može pisati svojim jezikom. Zanimljivo je da je i Vuk zastupao takav stav kada je počinjao pisati, ali se brzo predomislio⁷.

Za sve je kriva Baba Smiljana. Ona je unela celu zbrku (narečja, dijalekti, stilovi)

⁴ Vuk: „Đekoji naši misle i govore da rječnik treba čitavo društvo da piše, a ne jedan čovek; no to misle ponajviše oni ljudi koji niti znadu šta je društvo, ni što je jezik, ni što je rječnik, ni kako se on piše“ (PiK, strana 98.).

⁵ Vuk: „Da je G.V. ovo pismo razumio, i da je poznavao sebe i Dobrovskoga, zaista ga ne bi pečatao: zašto je samo pola protiv nas, a sve protiv njega“ (Isto, strana 165.).

⁶ Vidaković: „A što me šilje u g. Vuka Stefanovića pismenicu, neka mi oprosti. Ja g. Vuka Stefanovića ljubim kao mojega zemljaka, ljubim i počitujem u njemu i u toplijem prsima, onu koju on rodu svojemu pokazuje revnost; obače neka se po onoj pismenici moj g. Rencenzent, kad knjige uspiše, vlada, on i ako i ćedu i stotina s njim, ja ne. Ja sam želio da se izda Serbska gramatika, i prvi g. Vuk je u tomu želanije ispolnio, no sočini ju sasvim prosto, po kojoj knjigopisec ne može vladati se, niti je on nju pisao za prosvēštene naše u ovim zemljama Srbije“ (Sakupljeni spisi, strana 90.).

⁷ Vuk: „Srbli budući da još nikakove gramatike svoga jezika nemaju, zato oni koji pišu, moraju paziti na govor prostoga naroda, i ne odstupajući ot onoga treba svoj jezik da uglašavaju i popravljaju. A tomu je najbolje mesto u novinama, jerbo mnoge druge knjige spisatelji serpski tako prosto pisati ih da ih svaki, i najprostiji seljak koji čitati zna, reazumeti može“ (PiK, strana 8.).

po imenu „kojim jezikom treba pisati(?)“ u glave ove dvojice književnika. Mi smo do sada mislili kako je ona ovde žrtva, a ona je sve ovo pokrenula kako bi uživala u raspravi. Čini se kako Vuk⁸ ipak zna ko je Baba Smiljana. Vuk nam daje tri traga. Prvo govori o učenosti, zatim govori o starosti, na kraju spominje i školu. Inače, sve ovo još više zbunjuje današnje čitaoce. U to doba, škole su retkost, pa nam nije poznata ni jedna baba koja je držala školu. Verovatno je Vuk nešto pobrkao. Ne, Vuk ne misli na Dositeja, iako je Dositej stvarno držao Veliku školu (jer je popečitelj prosvete), ali Velika škola je tada raspuštena.

Mi danas zaista ne čitamo Vidakovića. Ako ga i čitamo, velika je verovatnoća kako ćemo ga naći u izdanju koje je prilagođeni prevod savremenom jeziku. Ipak, mi ga zaista ne čitamo, a to nikako nije dobro, jer onda ne možemo uvideti kako je Vidaković pisac koji je od velikog značaja. On je prvi⁹ pravi plodni romanopisac srpske književnosti. Možemo reći kako je uveo žanr romana u srpsku književnost. Pored toga, Vidaković se bavio i pedagoškim radom, predavao je, podučavao.

Mi danas nemamo ni film po romanu Vidakovića, a to nije ono što je uobičajeno u svetskoj književnosti. Danas se u velikoj meri ekranizuju dela (ali i životi) svetskih klasika (na primer: ep *Ilijada* od Homera, roman *Ana Karanjenina* L. N. Tolstoja, tragedije Šekspira, roman *Madam Bovari* Šarla Bodlera), a neke ekranizacije su potpuno bacile u senku dela po kojima su nastala (na primer: roman *Don Kihot* Migela de Servantesa, roman *Tri musketara* Aleksandra Dime Starijeg, roman *Robinson Kruso* Danijela Defoa, roman *Mobi Dik* Hermana Melvila). Možda će neko pomisliti kako su Vidakovićeви romani nepogodni za ekranizaciju. Kao dokaz protiv ove tvrdnje navešćemo Vukovu kritiku. Vuk veoma lako prepričava roman (a to deluje kao nizanje događaja), i sama ta činjenica dovoljno govori o dinamičnosti radnje¹⁰. Kao drugi primer, navešćemo potpuno nerazumevanje događaja¹¹ od strane Vuka, što samo govori o tome kako delo nije lako shvatiti. To pokazuje da delo ima i smisaonu dubinu koja je neophodna za napetost zapleta.

⁸ Ovo nikad nije potvrđeno, niti je Vuk priznao (usmeno, ili pismeno), niti je neko od savremenika ostavio nekakvo pisanje o tome. Identitet Babi Smiljane je ostaje i dalje jedna velika tajna.

⁹ Pre Vidakovića je jedino Atanasije Stojković objavio dva romana.

¹⁰ Ovo je sigurno jedan od uslova za uspešnu ekranizaciju.

¹¹ „Kad bismo mogli mogli misliti da je g. Sočinitelj čitao Omira na kakvom jeziku, rekli bismo da mu je podržao; ali sumnjajući o tom, moram priznati da se misli g. Sočinitelja soglašuju sa Omirovima, kao i mnjenije (o jeziku) g. Dobrovsokoga s njegovim: kako god što se u Ilijadi blistaju šlemovi, vrište konji i vuči junaci, tako i ovde, a u pripovijetka je mlogo nalik jedna na drugu: ovamo ukrao Paris Jelenu, ovde Vlajko Draginju; onamo Ahiles, ovde Burjam, onamo Ulis drvenim konjem, ovde Mon Ami s Kongrejevim raketlama i ostalim kojekakvim čudesima itd“ (PiK, strana 66.). Čisto sumnjam da je „Srpski Homer“ imao vremena da čita grčkog Homera. No, Vidaković je mogao. Takođe, čisto sumnjam da danas neko sme pregovoriti Džojso što je potpao pod uticaj Homera.

Prilikom ekranizacije, pitanje moralnosti štiva zaista može biti presuđujuće. Međutim, književnost prestaje biti sluga moralnosti posle avangarde. Čak i za svoje vreme, Vuk zaista poseduje¹² visoke moralne standarde. Koliko ih se on sam držao, to je isto tako zanimljiva tema¹³. Pitanje finansijskih troškova ovakvog poduhvata (odnosno ekranizacije) ostavićemo ovaj put po strani, jer se sada bavimo čisto umetničkim razlozima¹⁴.

Vuk očekuje da moral bude prikazan kao idealan¹⁵, a Vidaković prikazuje moral kroz sagrešenje (dilemu, prestup), jer je to način na koji književno delo¹⁶ problematizuje pitanje moralnosti. Time je Vidaković mnogo bliži dramskom shvatanju morala. Pitanje moralnosti se problematizuje kroz događaje koje proživljava lik. Međutim, ovo pokazuje i dobru organizaciju likova. Likovi se javljaju kao „obli“ likovi, a ne pljosnati kako je uobičajeno, recimo, u romantizmu (sa strogom crno-belom podelom na dobre i zle).

Vuk se stalno pojavljuje sa kvazi-klasicističkim stavovima. Najgore je što Vuk veoma često ide protiv samog sebe. Njegovi zaključci su paradoksalni i¹⁷ proizvoljni. Ako samo pažljivije pročitamo Vukovu kritiku, uvidećemo mnoštvo takvih nedoslednosti¹⁸.

Međutim, možemo izdvojiti tri bitna momenta koja su kod Vuka izuzetno

¹² Vuk: „To su istina male na očima pogreške, ali u serpskom jeziku ružno zveče; niti se igde te riječi među narodom čuju“ (PiK). Ovaj primer govori o odnosu prema jezičkim greškama, ali veoma slikovito govori o Vuku.

¹³ Vuk: „Osim toga G. V. na mlogo mesta ne zna šta govori, nego bunca kao baba u bolesti i pravi magarcima svoje čitaoce, ili sebe samoga“; Miloš Svetić: „Eto kakove su misli g. Vuka, kao visokoučenoga recenzenta, a upravo kao čoveka, koji sanja i bunca kao baba u bolesti“ (PrVuka, strana 151.). Pod ovim, prvenstveno mislim na sredstva koja Vuk koristi u raspravi. Vređa, ponižava, ubeđuje, tvrdoglavo se svađa, a kad neko iskoristi istu veštinu protiv njega, ne prihvata drage volje. Vidakovića zove babom u bolesti koja bunca, ali smatra da nije lepo što je Svetić tako doživeo njega (Vuka).

¹⁴ Tokom ovakvog poduhvata moramo biti izuzetno pažljivi. Mir-Jam je dobar primer. Iako je ekranizacija njenih romana probudila interesovanje za njeno delo, sama Mir-Jam je postala omržena kao komercijalni pisac, a zaboravljaju da Mir-Jam nema nikakve materijalne koristi od toga. Naravno, uspešnost poduhvata zavisi od blagonaklonosti g. Recenzenta.

¹⁵ Vuk kaže: „...je li ono moral što je Svetozar sakrio novce kada su bili u hajducima...“ (PiK, strana 68.).

¹⁶ Vuk naglašava referencijalnu ulogu književnosti (uporedi sa „Ovakove bljuvotine da slučajno dođu u ruke (...)“, PiK, strana 48.). Vuk zaboravlja da ponekad delo problematizuje situaciju šta bi se desilo kada bi se desilo (uporedi sa tekstom o pesmi sa temom ženidbe cara Dušana sestrom u knjizi *Nebeska nevesta* Zoje Karanović).

¹⁷ Vuk kaže: „Mislimo da se o svakoj materiji može pisati dobro i lijepo: moleru se ne gleda šta je namolovao, nego kako je namolovao. Tako spisatelja ima sila koji su u cijelom svijetu besmrtno ime zadobili pisanjem o ružnim materijama“ (Isto, strana 129.).

¹⁸ Vuk: „A to niti Srblji govore, niti može podnijeti u njihovom govoru. Istina da se ovakovih primjera nalazi i u narodnim poslovicama (...)“; pa navodi primere: „Koje je dešto uzeto i u narodne pjesme, npr: (...)“; zatim navodi stihove i zaključuje: „Nego je to u narodnim stvarma, jedno, rijetko, a drugo, tako namiješteno kao da se i ne poznaje da je što izostalo (...)“ (Isto, strana 122.).

kontradiktorni:

- pitanje jezičke ispravnosti: pošto tada nije uspostavljena norma, ne možemo nikako kriviti Vidakovića zbog jezika; isto, ako bismo posmatrali u svetlu Vukove pobede, zaključili bismo jako anahrono. Isto tako, Vukova pobeda se još uvek nije dogodila, tako da je u tom trenu slaveno-serbski jezik „standardniji“. S druge strane, postoje pisci koji ne pišu standardnim jezikom (Stevan Sremac, Bora Stanković);

- pitanje istorijske tačnosti: Vidaković piše istorijski roman, a to znači da vrši rekonstrukciju tog vremena, ali za razliku od istoričara, pisac se sme pozvati na umetničku slobodu. Vuk je prema narodnoj književnosti veoma blag i ne postavlja pitanje istorijske tačnosti, pa tako sultan Murat govori o duvanu u narodnoj pesmi „Početak bune na dahije“ (koju je Vuk čuo od Filipa Višnjica). Vuk navodi grešku, objašnjava je, ali je ne osuđuje kao Vidakovićeve „greške“;

- pitanje moralnosti: danas se piscima ne sudi zbog uznemiravanja javnog reda i mira. Čak se od pisaca i očekuje da budu pomalo kontroverzni. Međutim, Vidaković stvarno nije pisac koji piše nemoralno i Vukovim rečnikom rečeno: u to se može uvideti svako ko pogleda Vukove primere nemoralnosti.

Možemo reći kako književnost shvata istoriju na dva načina. Vukovsko (mimetičko) shvatanje je normativno¹⁹ i svako odstupanje od istorijskih činjenica je neprihvatljivo²⁰. Nasuprot tome, šekspirovsko shvatanje istorije slobodno (svesno, ili hotimice) preoblikuje činjenice kako bi se uklopile u fabulu. Najpoznatiji takav anahronizam je upotreba sata u vreme Julija Cezara, naravno u istoimenoj predstavi Vilijama Šekspira. Ako to ne smeta ekranizaciji ove predstave, onda zašto nebi i delo Vidakovića bilo ekranizovano!

Pomisliće neko kako je Šekspir u ovom slučaju u prednosti, jer je napisao dramu. Od romana se veoma lako može načiniti ekranizacija. To nam najbolje pokazuje primer Stevana Sremaca koji nikada u živoru nije napisao ni jedno delo u dramskom obliku.

Mislim da je sad jasno u kom smeru ide ova rasprava. Kad kažem roman, ja mislim i na film, jer sledim sledeću jednakost:

Roman = jednako savremen ep

Film = jednako savremen roman

Pa na osnovu toga, možemo reći kako je film oblik epskog dela. Ova jednostavna

¹⁹ Vuk kaže o odlomku sa duvanom: „Valjda je g. Sočinitelj imao burmuticu pred sobom pa zaboravio da je duvan donešen iz Amerike u Evropu 1530. godine, to je gotovo na 200 godina poslije Burjuma i Ljubomira! A burmut valjada se još malo docnije počeo praviti i šmrkati“ (Isto, strana 62.).

²⁰ Vuk kaže povodom kafe: „To je bilo oko polovine četrnaestoga veka, a kava je prvi put donešena u Evropu 1652. godine, tako poslije 300 godina!“ (Isto, strana 36.). Svakom se može potkrasti greška. Međutim, ovo nije slučajnost, Vidaković namerno uvodi kafu kao simbol gospodstva.

matematičko-logička jednakost primenjena na poetiku postmodernizma se savršeno uklapa u naše shvatanje intertekstualnosti koju uporno pokušavamo dokazati u ovom radu. Stoga, smatram romane Milovana Vidakovića pogodnim za ekranizaciju.

Upotreba Vidakovićevog jezika bi predstavljao zanimljiv avangardni²¹ postupak i postmodernistički eksperiment, čak i ako ne bi ceo roman bio napisan slaveno-serbskim jezikom²².

Sigurno čitalac sve ovo doživljava kao trabunjanje i pita se kako će razumeti bilo šta napisano slaveno-serbskim jezikom. Tu je čitalac u pravu, na početku stvarno neće ništa razumeti, možda ni mnogo kasnije, pa možda ni na kraju neće potpuno razumeti, ali to ne treba da ga muči. Ni pisac ovih redova ne razume slaveno-serbski bez rečnika nepoznatih reči. No, to ne znači da treba da poslušamo Vuka, jer se Vuk ponaša kao da postoji višak reči koje treba samo izbaciti.

Roman *Seobe* Miloša Crnjanskog je najbolji primer upotrebe slaveno-serbskih građe. Samo jedan pridev upotrebljen na pravom mestu je dovoljan da potpuno iskaže višak značenja. Stilski, semantički, fabulativno potpuno na svom mestu i iskazuje svu težinu zapleta i dileme glavnog lika. Isaković je *čestniji*. Ništa nije potrebno dodati, sve je rečeno tim pridevom i sve se može objasniti na osnovu tog epiteta. To samo pokazuje koliko je neverovatno²³ leksičko blago potonulo u prašinu i zaborav zajedno sa piscima slaveno-serbskoga perioda.

Upotreba ovakvog leksičkog fonda bi bila višestruka. Sve on za čim žudi svaki pisac (začudnost, originalost) bi bilo postignuto i naravno, horizont očekivanja bi bio potpuno probijen. Drugi problem se postavlja za odnos stila i teme. Koliko bi to uslovalo pisca pri izboru teme? Sam Miloš Crnjanski je ovakav stil možda izabrao

²¹ Vukova reforma azbuke isto tako predstavlja jedan avangardni postupak (avangardni u smislu: avangarda = raskid sa tradicijom). Međutim, danas se Vuk doživljava kao deo tradicije. Danas bi suprotan postupak Vukovim isto bio doživljen kao avangardni, a ne kao povratak tradiciji.

²² „Jezik čuvaj, on ti je grad. (...) Slavenski, serbski, dva su puta! / K jednoj celi vode nas“, *Himna narodoljupca*, Lukijan Mušicki (PrVuka, strana 106.).

²³ Vuk: „Ove zelene cvetmi preispješrene livade; cvetmi posutim livadama. Ovo bi obadvoje Srbliin kazao: Ove zelene cvijećem preukrašane livade; cvijećem posutim livadama. Cvetmi, to je slavenski, i u srpskom jeziku kako se ne govori, ružno ga je čuti. A ispeščen – premda je slavenska riječ, no mi bi je mogli uzeti kad ne bi imali srpsku riječ koja to isto znači, ali kad imamo, našto nam? Zašto bi činili od jasna dana pomrčinu, ili od gotovih novaca veresiju!“ (PiK, strana 18.).

Vidaković: „Ove zelene cvetmi preispješrene livade: Kaže mi da je lepše rečeno: Cvećem ukrašene livade! Misli siroma' da reč 'preispješren' znači ukrašene! O moj Serbine! Ne znači ono ukrašene, nego šarene, ali treba imati terpenije, i postojanstvo; treba knjige čitati i stvari razumeti. A cvećem! I ovde, da mi se oprosti reći, pokliznuo: poneže niti Srbin, ni Slavjanin kaže cveće nego cvet ili цвѣт; trebalo je ubo da napiše s cve-tem, a ne sc'!“ (Sakupljeni spisi, strana 89.).

zbog istorijske teme²⁴ o kojoj piše. Ipak, piscu se i dalje pruža širok izbor tema koje se mogu obuhvatati ovakvim tipom izraza (od alternativne istorije, preko preplitanja vremenskih tokova, pa sve do „običnog“ istorijskog romana).

Naravno, čim spomenemo stvaralaštvo Miloša Crnjanskog, moramo se osvrnuti i na stvaralaštvo Milorada Pavića. I upravo književno delo Milorada Pavića pokazuje koliko jedan istorijski roman može biti običan. Uspešnost romana Milorada Pavića pokazuje da tradicija može biti i te kako bliska i inovativna. U književnom delu Milorada Pavića, likovi su i književnici iz prohujalih vremena i današnji ljudi potpuno savremenih poroka. Vremenski tokovi se prepliću i oni se čak u jednoj tački vremena²⁵ i sreću.

Veoma često i nismo svesni koliko smo uslovljeni prošlošću i suviše je olako odbacujemo, jer smatramo da je prošlost nešto što je prošlo i što više ne postoji. „Prošlost je grozan, mutan bezdan, što u taj sumrak ode, ne postoji više i nije nikad ni postojalo“²⁶.

Ova tvrdnja je sasvim tačna, ali postoji jedna malecna začkoljica. Svako dejstvo ostavlja trag o sebi. Čak i kada najmanji list padne u reku, iza njega ostaje bezgranična igra talasa i vetra. Odjek i dalje svedoči o njegovom postojanju.

Isto tako je i sa ljudima, mi smo proizvodi zbira slučajnosti koje su se odigrale pre nas. Dokle god mi postojimo, celokupna naša prošlost postoji u nama, postoji njen trag u nama, pa se, tako, i Vidaković kao pisac krije, možda. U odjeku²⁷ neke reči koju upotrebljavamo. Možda je upravo ta reč zastupljena u našem govoru kao posledica nekog Vidakovićevog postupka. Možda je neki naš postupak određen nekim dejstvom koji potiče daleko iz prošlosti. Oh, kako ovo zvuči kao sumatraizam.

²⁴ U ovom radu nećemo raspravljati o tome koliko Crnjanski *Seobe* smatra istorijskim romanom.

²⁵ Možda se u ovakvom tipu sižea krije uticaj Đorđa Markovića Kodera, jer Koder na jednom mestu kaže: „Pramenka je točka vremena na kojoj pram pra-pra-pra Majke sa belim svojim piletom (belom pčelom) jednovremeno živi se pozdravljaju“ (*Spevovi*, Đorđe Marković Koder, priredio Božo Vukadinović, strana 272, Beograd, 1979). Inače, bela pčele je naziv za najnižu ravan u rodoslovnom stablu (odnosno, pra-pra-pra-unuci su bele pčele).

²⁶ Roman *Seobe*, VI poglavlje. Ne znamo zaboraviti ni gde je Miloš Crnjanski pronašao građu za ovaj roman. U tu svrhu mu je poslužio memoarski zapis Simeona Piščevića. Isto tako, ne smemo zaboraviti da ni Miloš Crnjanski nije bio miljenik kritike.

²⁷ Vuk: „Da nijesam još još iz djetinjstva znao od svojijeh starijeh da je od starine moje prezime Karadžić, ja bih se onda počeo potpisivati potpisivati ili Bandula ili Bandulić; no onda bih se odvojio i odrodio ne samo od predaka moga djeda, nego i od potomaka njegove braće i bratučedi“ (PiK, strana 248.). Ovo je jedan jako lep stav Vukov. Šteta je što ga nije primenio i na jezik. Možda bio bio razumniji prema Vidakoviću.

O čemu raspravljaju Vuk i Vidaković tako žustro? Sem pitanja pravopisa, njih dvojica raspravljaju uporno o cveću i običajima²⁸. To je upravo ono čemu bi dva zemljaka raspravljala. Čini mi se kako do nije dovoljno pažljivo sagledano koliko su njihovi stavovi uslovljeni poreklom. Vuk isto tako pokazuje nerazumevanje za učene ljude, ali i za jezik Srba iz Vojvodine. Što se učenosti tiče, Vuku se ne dopada i pesma *Moja muza* Miloša Svetića koja čak i nepažljivom čitaocu najavljuje Jovana Jovanovića Zmaja.

Vuk proglašava sebe stručnjakom²⁹ za jezikoslovna pitanja. Miloš Svetić je jedini koji je na visini Vukove zbrke. Jedino se Miloš Svetić može meriti sa svađalačkim sposobnostima Vuka Stefanovića Karadžića.

Iako danas stoji kako je Miloš Svetić³⁰ potpuni nestručnjak za pitanja jezikoslovna, mi se ne bi složili sa tim, jer je više puta uhvatio Vuka u nekim nedoslednostima i „potkaćio“ Vuka zbog narodnih pesama.

Možda smo zaboravili još nešto spomenuti. I život Milovana Vidakovića je podjednako zanimljiv kao književna dela. Razni događaji muče Vidakovića (seoba, iriška kuga, književni uspesi, afera u gimnaziji, promena sreće, sukob sa Vukom, rasprava, pokušaji pisanja sopstvene gramatike). Spomenuli smo više puta sukob sa Vukom. No, nismo ukazali na činjenicu da se njih dvojica javljaju kao predstavnici dva shvatanja i upravo će mu Vuk to najviše zamerati. Stalno se prepliću stanovišta porekla³¹ i zavičaja³².

Zašto bismo se zaustavili na ekranizaciji dela Milovana Vidakovića? Mogli bismo napraviti jednu pravu postmodernističku zbrku o autoreferencijalnosti i refleksivnosti romanopisca, jer je to sasvim u skladu sa postrukturalizmom, pošto se potpuno briše

²⁸ Vuk: „Da, to su stari običaji stari srpski, a osobito hercegovački. (...) Sve su to stari običaji srpski, nego ne znamo u kakvom su plesnivom njemačkom romanu sačuvani“ (Isto, strana 55; v. takođe stranu 48.).

²⁹ Vuk kaže: „Gramatik (gramatik = Vuk, prim. aut.) je kako gođ istorik svoga vremena, ili statistik, koji opisuje stvari onakve kakve su; njegova je najveća dužnost i zasluga što više može da pozna jezik i da ga vjerno opiše kakav je (ne dajuć zakona nikome)“ (Isto, strana 118.).

³⁰ Miloš Svetić: „Eto kakove su misli g. Vuka, kao visokoučenoga recenzenta, a upravo kao čoveka, koji sanja i bunca kao baba u bolesti“ (PrVuka, strana 151.). Miloš Svetić: „Nego, zajedno ćemo se samo upitati: zašto g. Vuk na str. 13 piše zapadnje? Kad je istočno, južno i severno, zašto nije i zapadno?“ (Isto, strana 157.).

³¹ „Svakom pravom Serbljinu lepše zveči u ušima (...)“ (PiK, strana 10.).

³² Vuk kaže: „Što se čistote jezika tiče i svojstva njegova, u tome se na mnogim mjestima svjedoči da je g. Sočinitelj u Srbiji rođen; a na nekim pak mjestima vidi se da je odonuda u djetinjstvu izašao i u tuđe jezike učeći i na njima nauke slušajući svoj pozaboravio, zato se usuđuje recenzent naznačiti sljedejuća primjećanja svoja o jeziku (...)“ (Isto, strana 17.).

Vuk: „No, na nesreću srpskoga knjižestva ova pogreška nije samo kod g. Vidakovića, nego se nalazi u svim srpskim knjigama, i Srbliju u Madžarskoj po varošima tako govore“ (Isto, strana 20.).

granica između pisca i književnog dela.

Nismo ni spomenuli Tomasa Sterna Eliota, a njegovi stavovi tradiciji se savršeno uklapaju u ovu moju zbrku. Eliot smatra da pisce moramo sagledati u odnosu na njihovo vreme i u odnosu na današnje vreme. Vidaković je već sagledan u odnosu na svoje vreme. Mi takav pogled smatramo nepravednim i tražimo novu procenu. Prvenstveno, zbog veoma čestih potcenjivačkih³³ stavova koji nisu u skladu sa³⁴ stvarnim činjenicama, jednostranost³⁵ tokom rasprave i pristrasnost suda vremena prema pobednicima u toj raspravi. O tome možemo navesti mnoge primere, no i sam čitalac će ih veoma lako uočiti ako pročita kritiku g. Recenzenta.

Isto tako, smatramo da Vidaković zaslužuje jedno savremeno čitanje, pošto nije zastupljen ni³⁶ u ediciji *Srpske književnosti u sto knjiga*³⁷, niti ima veće mesto u istorijama književnosti, a ono što je podjednako strašno, jeste da Vidaković nije zastupljen ni u čitankama za srednju školu. Osvetljen je samo jednim odlomkom iz Vukovog odgovora i to veoma neprofesionalno, jer se Vuk stavlja u prednost i unapred prikazuje Vuka kao³⁸ pobednika u ovoj raspravi, bez osvrta na stavove Vidakovićeve.

Takva slika o Vidakoviću je potpuno nepogodna, imajući u vidu njegovu značaj i udeo, ali i veoma potcenjivačka, jer ga pruža kroz jednu prizmu. Pojednostavljuje ono što se desilo i unapred prikazuje Vidakovića onakvim kakvim nije mogao biti: kao neznalicu. Neznalica ne može biti učen čovek (i obrnuto), a na tu „kartu igra“ Vuk. Možda je jedina greška Vidakovića što nije na vreme shvatio posledice takve rasprave, jer nije bio svestan opasnosti po sebe. Možda Vidaković jednostavno nije bio tip pisca

³³ Vuk: „Koji je rad znati kako je Dušan mislio i pisao, ovaj neka uzme Ljubomira i pročita ovu svu njegovu knjigu (misli na Vidakovićev roman, prim. aut.) na strani 280.“ (Isto, strana 68.). Vuk: „Moralni ljudi i pravi!“ (Isto, strana 42.). Vuk: „Ovo je pravi gad u srpskom jeziku, i ovo bi bilo sramota bilo čuti i od Grka koji uči srpski, a kamoli u srpskim knjigama čitati“ (Isto, strana 22.).

³⁴ Vuk: „Iz ovoga se vidi da je Ljubomir čitao Rusoa, ali šteta što nije imao pameti da rasudi da je Ruso u mnogim stvarima imao pravo, a u gđekojim da je i ludovao, i kao i on, samo pametnije“ (Isto, strana 35.). Vidaković zaista jeste mogao čitati Rusoa, ali to nije ni malo loše koliko Vuk želi takvom prikazati ovu činjenicu.

³⁵ Vuk: „Zar mu je malo što se meša što bunca i luduje u drugim stvarima, koje pokazuju njegovu magareću pamet, nego se meša u običaje narodnu i u svetinju? Ovakove bljuvotine da slučajno dođu u ruke Dobrovscome u Pragu, Šišpkovu i Rumjancovu u Petersburg, baronu Cojsu u Ljubljani i Fateru u Kraljevac (Königsberg), oni bi mislili da su to zaista srpski običaji. Svatovi su najbezobrazniji po Bačkoj i Sremu (...“ (Isto, strana 48.).

³⁶ Nasuprot tome, Vuk je zastupljen sa dve knjige. Uopšte, sem Dositeja, Sterije i Simeona Piščevića, ostali pisci slaveno-serbske epohe su zastupljeni tematski i žanrovski. Jedino je Sterija zastupljen sa dve knjige.

³⁷ Međutim, Milovan Vidaković je zastupljen u savremenoj ediciji *Deset vekova srpske književnosti* Maticе srpske.

³⁸ Vuk stvarno jeste pobednik. Pošto pisac ovih redova koristi Vukov pravopis, a ne piše slatkim slaveno-serbskim jezikom. To je jedan od pokazatelja Vukove pobede. To ne znači da treba da zaboravimo „porażenu“ stranu.

koji je rođen za raspravu za razliku od Vuka koji pomalo podseća na Ajnštajna, na Vuka koji upada u raspravu sa svima³⁹ bez obzira⁴⁰ na obrazovanje i položaj. Vuk je imao samo dva cilja:

- dokazati kako protivnik greši;
- ismejati protivnika.

Jednom rečju, mora naterati protivnika da zažali zato što se upustio u raspravu. Nije bitno koliko je protivnik u pravu. Vidaković nije posedovao⁴¹ puno upornosti, za razliku od Vuka.

Na kraju se vraćamo na početak, Vidaković je nepoznat svima, osim proučavaocima književnosti koji ga doživljaju kao jedan kamičak na putu od srednjg veka ka savremenom pravopisu. Međutim, nismo ni svesni koliko ovim činimo nepravdu ljubaznijem Vidakoviću.

Ako jedan Šekspir⁴² može biti ekranizovan, bez obzira na sve propuste i greške, onda sigurno može i Vidaković biti uspešno ekranizovan. Pružamo jedan od mogućih odgovora zašto nemamo danas film na/o Vidakovićevom jeziku. Jednostavno, mi (kao gledaoci) to ne želimo. Kad budemo hteli, biće, a sada ne, jer smo odbacili Vidakovića. Vuk je dobio svoju ekranizaciju, sad je red na Vidakovića. A ko je Baba Smiljana, pa to će možda ostati njihova tajna zauvek, a možda jedna od sledećih ekranizacija otkrije, jer ja se iskreno nadam da će jedna od sledećih biti.

I za kraj, ono što nam pokazuje primer književnog dela Milorada Pavića, može nam poslužiti u razvetljavanju ove zagonetke. Ključ prema budućnosti se nalazi u putu kroz prošlost. Ako zaboravimo odakle smo stigli dovd, zaboravićemo i kuda idemo.

Ako vas ovo moje sočinjenje nije navelo na mnjenije o svakom ponjatiju ovde koje

³⁹ Vuk je (čak) spreman ući u raspravu i sa arhimandritom Kengelcem ako bi arhimandrit stao na Vidakovićevu stranu. (Isto, strana 75.).

⁴⁰ Vuk: „Istina da Dositej (poslije 17 godina) popravljajući svoju prvu basnu (u *Mezimcu* na str. 39. i 40.) opet nije sasvim pogodno kako bi trebalo (npr: mjesto ‘Učine među sobom družestvo’, Srbljin bi kazao: ‘Udruže se’, itd), ali je dosta da je čeo. On kaže (na str. 41.): ‘Ako ko što i osudi i pohudi, i to nije bez polze: to valja tako da biva da stvari napreduju. Ne izlaze iskre dok ocilo kremen ne udara’. (Ovo je više za naše spisatelje koji kažu da recenzije ne čine knjižestvu polze, nego štetu)” (Isto, strana 107.).

⁴¹ Povodom ovoga, Vidaković će reći nešto o Vukovom imenu što je veoma zanimljivo za celu ovu našu priču: „Ta opako mu je i ime – Vuk! Ot reči slavenske ‘vuk’ koja kurjaka znači, zvera grabljiva i nesita. Čudo mi je otkud su u staro vreme na tu misl došli mogli da ot ovakova gadna zvera čeloveku hristjaninu ime daju... Ime mu ne bilo!” (Isto, strana 31.).

⁴² Zaboravio sam nešto napomenuti. Vuk verovatno nije bio upoznat sa Šekspirovim dramama, jer klasicizam nije posebno cenio Šekspira, a tek će Laza Kostić prevoditi Šekspirove drame na srpski jezik. Ako je Šekspiru pružena prilika da postane klasik, trebala bi ista takva prilika biti pružena Milovanu Vidakoviću.

sam blagoizvoleo izglagoljati, onda je moje svako dalje delanije u ovome usmereniju osuđeno na propast.

Iskreno, vaš dražajši Мвланъ.

Korišćena literatura

Skupljeni spisi: *Skupljeni polemički i gramatički spisi Vuka Stef. Karadžića*, knjiga prva, Beograd, Štamparija kraljevine Srbije, 1984.

PiK: *Polemike i kritike*, Vuk Stefanović Karadžić, Đuro Gavela (priređivač), edicija *Srpska književnost u sto knjiga*, Beograd-Novi Sad, 1969.

PrVuka: *Protiv Vuka (srpska građanska inteligencija 18. i 19. veka o jeziku i njegovoj reformi)*, Miroslav Jovanović (priređivač), Stubovi Kulture, Beograd, 2004.

Nebeska nevesta, Zoja Karanović, Društvo za srpski jezik i književnost, Beograd, 2010.

Seobe, Miloš Crnjanski, Gutenbergova galaksija, Obrenovac, 2001.

Spevovi, Đorđe Marković Koder, (priređio Božo Vukadinović), Beograd, 1979 .